

De Psalmen van de Vroege Kerk
vertaald uit de Septuaginta

Eerste druk 2024
ISBN 9789089123299
NUR 701

De afbeelding op het omslag is afkomstig uit het *Kievse Psalter* (14^e eeuw), gerestaureerd door Natalia Ermakova (1939-2021, Moskou). © Sretenie LTD

Het initiatief voor deze vertaling is genomen door het St Irenaeus Orthodox Theologisch Instituut, gevestigd aan de Radboud Universiteit te Nijmegen. *Vertaalteam*: vader Michael Bakker, vader Joan Lena, zuster Makrina Jilderda, Nes van Hulzen en Menna Rempt.

Ontwerp omslag en lay-out: Buitenspel Ontwerp
Zetwerk: Buitenspel Ontwerp
Drukwerkbegeleiding: Tim Beijer Producties

© 2024 Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap, Haarlem/Antwerpen
Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

nBg Nederlands-Vlaams
Bijbelgenootschap

 St Irenaeus Orthodox
Theologisch Instituut

De Bijbel voor iedereen

Het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap (NBG) brengt de Bijbel dichtbij, al meer dan 200 jaar. In de Bijbel horen wij Gods boodschap van liefde voor de wereld, die ons in beweging brengt en onze weg verlicht. Daarom willen we dat mensen in binnen- en buitenland toegang krijgen tot de Bijbel. bijbelgenootschap.nl | bijbelgenootschap.be

INLEIDING

De poëziebundel die u in uw handen houdt, speelde een cruciale rol in de gemeenschappen van de eerste christenen die in de eerste eeuwen van onze jaartelling ontstonden. Zij gebruikten de psalmen, zoals deze gedichten genoemd werden, in hun samenkomsten. Daarmee trad de Vroege Kerk in de voetsporen van het joodse geloof waaruit ze voortkwam. Tegelijkertijd sloegen de christenen een radicaal nieuwe richting in: ze interpreteerden deze joodse gedichten in het licht van de opstanding van Jezus Christus uit de doden. Daarnaast begonnen zij de psalmen symbolisch te lezen: de letterlijke vijanden worden dan gezien als de geestelijke demonen die de mens belagen. Op die manier kregen deze eeuwenoude gedichten een nieuwe betekenis, ook voor de huidige mens. Deze interpretatiewijze werd ontwikkeld in Alexandrië in Egypte. In diezelfde culturele metropool vertaalden volgens de overlevering 72 joodse geleerden de psalmen vanuit het Hebreeuws naar het Grieks. Uit deze vertaling, de Septuaginta, wordt meestal geciteerd in het Nieuwe Testament, en zij is nog steeds in gebruik in de Orthodoxe kerken. Zij vormt dan ook de basis voor deze nieuwe vertaling van de Psalmen naar hedendaags Nederlands. De bestaande Nederlandse vertalingen vanuit de Septuaginta, zoals die van pater Christoffor Wagenaar, beginnen gedateerd te raken en zo de aansluiting te missen bij de (jonge) lezers van nu. Meer hierover verderop.

In deze inleiding bespreken wij eerst de nummering van de Psalmen. Vervolgens komen de volgende onderwerpen aan bod: Jezus Christus in de Psalmen, David de psalmist, het poëtische karakter van de Psalmen, de verschillende psalmgenres, de grondtekst, de opschriften, de indeling en het liturgisch gebruik van de Psalmen, de vertaaltechniek en het vertaalteam.

Nummering van de Psalmen

De nummering van de Psalmen in de Septuaginta, en dus in deze uitgave, wijkt af van die in de Hebreeuwse Bijbel (de zogenoemde Masoretische tekst), waarop vrijwel alle moderne Rooms-Katholieke en Protestantse vertalingen van de Psalmen zijn gebaseerd (meer hierover bij de bespreking van de grondtekst). De Vroege Kerk, en ook Latijnse vertalingen zoals de Vulgaat, hanteerde daarentegen de nummering van de Septuaginta. Omdat de nummering van de psalmen in de Rooms-Katholieke kerk heel lang die van de Septuaginta is gebleven, wordt die nummering ook vaak gevolgd bij psalmen die in de Renaissance op muziek zijn gezet.

De Septuaginta heeft een extra psalm, Psalm 151, die sinds de vondst van de Dode Zeerollen ook bekend is in het Hebreeuws. De Syrisch-orthodoxe kerk heeft zelfs vier extra psalmen. De tabel hiernaast geeft een overzicht van de verschillen in de nummering weer. In deze uitgave wordt de Griekse nummering gebruikt, met tussen haakjes de Hebreeuwse nummering.

Septuaginta (Griekse nummering)	Masoretische tekst (Hebreeuwse nummering)
1–8	1–8
9	9–10
10–112	11–113
113	114–115
114–115	116
116–145	117–146
146–147	147
148–150	148–150
151	–

Jezus Christus in de Psalmen

De evangelist Lucas beschrijft hoe, drie dagen na de kruisiging en dood van Jezus, twee van diens leerlingen vanuit Jeruzalem naar Emmaüs reizen. Jezus voegt zich bij het tweetal, maar zij herkennen Hem niet. Hij gaat met hen in gesprek (Luc. 24:26-34):*

²⁶ ‘Moest de Christus al dat lijden niet ondergaan om zijn glorie binnen te gaan?’ ²⁷ Daarna verklaarde Hij hun wat er in al de Schriften over Hem geschreven stond, en Hij begon bij Mozes en de Profeten.

²⁸ Ze naderden het dorp waarheen ze op weg waren. Jezus deed alsof Hij verder wilde reizen. ²⁹ Maar ze drongen er sterk bij Hem op aan om dat niet te doen en zeiden: ‘Blijf bij ons, want het is bijna avond en de dag loopt ten einde.’ Hij ging met hen mee en bleef

* Voor Bijbelcitaten uit andere boeken dan de Psalmen wordt in deze inleiding de Nieuwe Bijbelvertaling 2021 (NBV21) gebruikt (met lichte aanpassingen).

bij hen. ³⁰ Toen Hij met hen aanlag voor de maaltijd, nam Hij het brood, sprak het zegengebed uit, brak het en gaf het hun. ³¹ Nu werden hun ogen geopend en herkenden ze Hem. Maar Hij werd onttrokken aan hun blik. ³² Daarop zeiden ze tegen elkaar: ‘Brandde ons hart niet toen Hij onderweg met ons sprak en de Schriften voor ons ontsloot?’ ³³ Ze stonden op en gingen meteen terug naar Jeruzalem, waar ze de elf en de anderen aantroffen, ³⁴ die tegen hen zeiden: ‘De Heer is werkelijk opgewekt en Hij is aan Simon verschenen.’

Het vuur van de paasboodschap werpt een totaal nieuw licht op de Schriften. Pas na de opstanding komt de boodschap dat Jezus de Zoon van God is, werkelijk aan. De leerlingen van Jezus beginnen in wat we nu het Oude Testament noemen, en vooral in de Psalmen, overal Jezus te herkennen: Hij is de Christus (afgeleid van het Grieks *christos*, de vertaling van het Hebreeuwse *messias*, ‘de gezalfde’), de Geliefde, de Zoon, over wie de Heilige Geest door de mond van de psalmist spreekt. De apostel Paulus en de evangelisten dragen dit inzicht mondeling en ook schriftelijk uit: het Nieuwe Testament. Deze uitleg van de Schriften wordt voortgezet in de Vroege Kerk. De eerste grote christelijke theoloog, de heilige Irenaeus van Lyon, en na hem vele anderen, blijven terugkeren naar de Psalmen. Uit dit boek citeren de kerkvaders wellicht het meest. Vele christenen leren psalmen uit het hoofd. Monniken en monialen, die in de Egyptische en Palestijnse woestijn en later op vele andere plaatsen dicht bij God probeerden te komen, zingen psalmen en herhalen uitgelezen psalmverzen gedurende dag en nacht. Het ‘ontferm u’ (*eleison*) van onder andere Psalm 50(51):1 vormt de kern voor wat later wel het Jezusgebed* wordt genoemd. Ook gebruiken gelovigen het in

de bekrachtiging ‘Heer, ontferm u’ (*Kyrie eleison*) van voorbeden (litanieën). De Psalmen zijn zelfs de belangrijkste bouwstenen voor de liturgische poëzie die de Vroege Kerk begon te schrijven.

Deze uitgave volgt de ‘christologische’ tekstuitleg van de Vroege Kerk door ‘De Heer sprak tot Mij: “Jij bent mijn Zoon, vandaag heb Ik Je verwekt”’ in Psalm 2:7 te lezen als God de Vader die tegen Jezus Christus spreekt. Naast de uitleg van de kerkvaders en het liturgische gebruik van de Psalmen, vormen geïllustreerde handschriften van de Psalmen hiervoor een belangrijke aanwijzing: bij Psalm 2 staat meestal Jezus’ geboorte afgebeeld, vergelijkbaar met Orthodoxe iconen. Alleen op deze plek en in Psalm 109(110) is in deze uitgave door middel van hoofdletters (‘eerbiedskapitalen’) de Zoon expliciet geïdentificeerd. Op andere plaatsen waar de traditie het Griekse *logos* (‘woord’ en ‘rede’) als Jezus Christus en *pneuma* (‘adem’, ‘wind’ en ‘geest’) als de Heilige Geest leest, laten we het aan de lezer om aan deze interpretatie vast te houden.

De verschillende betekenissen van *logos* en *pneuma* klinken naast elkaar in het Grieks en geven ruimte voor een ‘trinitaire’ interpretatie (*logos* verwijst naar de tweede en *pneuma* naar de derde persoon van de goddelijke Drie-eenheid). Deze ‘meerstemmigheid’ zou verloren gaan (en geforceerd zijn) als we mechanisch met ‘Woord’ en ‘Geest’ zouden vertalen. In Psalm 32(33):6 staat daarom: ‘Het woord van de Heer grondvestte de hemelen, de adem van zijn mond al hun kracht.’

* In de vorm zoals deze in het Westen bekend is geworden: ‘Heer, ontferm u over mij (zondaar).’ Met behulp van een gebedssnoer wordt dit gebed vele malen herhaald (soms in het ritme van de ademhaling).

David de psalmist

Het Psalmenboek schrijft de eerste 71 psalmen (zie het onderschrift van Ps. 71(72)) en Psalm 151 toe aan David. In deze psalmen zijn regelmatig verwijzingen te vinden naar episodes in Davids leven: bijvoorbeeld hoe hij in zijn jonge jaren voor koning Saul moest vluchten (Ps. 56(57)), hoe hij berouwvol schuld belijdt na zijn overspel met Bathseba (Ps. 50(51)) en hoe hij, oud geworden, God smeekt hem niet te verlaten (Ps. 70(71)). Het doorleefde karakter van deze psalmen en Davids persoonlijke omgang met God maken dat deze drieduizend jaar oude poëzie voor ons springlevend is. Het belang van David in de christelijke traditie is groot. Jezus zelf werd niet voor niets ‘zoon van David’ genoemd (bijvoorbeeld in Mat. 9:27, Mat. 21:9, Marc. 10:47, Luc. 18:38). Ook zien kerkvaders in David vaak een voorafbeelding (*typos*) van Christus.

Het poëtische karakter van de Psalmen

Een groot deel van het Oude Testament bestaat uit poëzie, of in elk geval uit teksten met een literair karakter, zoals de boeken Job, Prediker, Spreuken, Klaagliederen, Hooglied en natuurlijk de Psalmen zelf. Maar ook in de meer historische boeken, die de geschiedenis van Gods omgang met zijn volk Israël beschrijven, kom je poëzie tegen.

In het Nieuwe Testament is daarentegen weinig poëzie te vinden, afgezien van citaten uit het Oude Testament. Wel gebruikt Christus regelmatig literaire stijlfiguren die ook in het Oude Testament zijn terug te vinden, zoals gelijkenissen (bijvoorbeeld die van de barmhartige Samaritaan (Luc. 10:30-37) of de gelijkenis van de talenten (Mat. 25:14-30)). Hij spreekt ook vaak in metaforen: ‘Wie achter Mij aan wil komen, moet zichzelf verloochenen, zijn kruis op zich

nemen en Mij volgen. Want ieder die zijn leven wil behouden, zal het verliezen, maar wie zijn leven verliest omwille van Mij, zal het behouden’ (Mat. 16:24-25). Veel van de oudtestamentische citaten worden door Christus zelf uitgesproken; zo zijn er ruim honderd citaten uit de Psalmen (die meestal de Septuaginta-tekst volgen). Op die manier bestaat er ook literair een hechte band tussen de Psalmen en het Nieuwe Testament.

Poëzie wordt traditioneel geassocieerd met vormkunst, met schoonheid. Maar in de Psalmen en in de Bijbel in het algemeen worden poëzie en beeldend taalgebruik primair ingezet voor één doel: het duiden van waarheid, dat wil zeggen: Gods waarheid. Het is een waarheid die voor een mens te groot is om te bevatten, laat staan om te beschrijven, en die hij alleen maar tastend en stamelend onder woorden kan brengen.

Naast het gebruik van metaforen is een kenmerkende poëtische vorm van de Psalmen het zogenaamde parallelisme. Waar wij bij gedichten direct denken aan klankrijm, vind je in veel psalmen ‘gedachterijm’: twee versregels die inhoudelijk elkaar spiegelen. De psalmist zegt hetzelfde met andere woorden:

Heer, bestraf mij niet in uw toorn,
wijs me niet terecht in uw woede. (Ps. 6:2)

Of via antithetisch parallelisme, wanneer twee versregels het tegenovergestelde van elkaar zeggen:

Hun voeten werden samengebonden en zij vielen,
maar wij zijn overeind gekomen en staan weer recht. (Ps. 19(20):9)

Een derde type parallellisme is het voortschrijdend parallelisme: de tweede versregel laat een betekenselement weg uit de eerste versregel, maar voegt er ook iets nieuws aan toe. Dit zie je in bijvoorbeeld in Psalm 28(29):5:

De stem van de Heer die ceders verbrijzelt,
de Heer verbrijzelt de ceders van de Libanon.

Bovengenoemde koppels van parallelle versregels worden bicola (enkelvoud: bicolon) genoemd. Er zijn ook tricola: drie versregels die een poëtische eenheid vormen. Bij hoge uitzondering komt er weleens een colon alleen voor. In de tekst geven we de bicola en tricola als volgt weer: de tweede en de eventuele derde colon van een eenheid springt in.

Tussen het niveau van een complete psalm en dat van de bicola en tricola kun je ook nog eenheden onderscheiden die inhoudelijk samenhangen: strofen. Omdat deze in de handschriften niet worden aangegeven, hebben we op basis van de inhoud keuzes gemaakt. De strofen worden van elkaar gescheiden met een witregel en hebben als doel de lezer te helpen bij het begrip van de Psalmen.

Genres in de Psalmen

Hoewel de 151 psalmen een bonte verzameling poëzie vormen, heeft het grootste deel van het Psalmenboek dit gemeenschappelijk: de mens richt zich biddend rechtstreeks tot God of spreekt over God, over wie Hij is – goed, rechtvaardig, barmhartig, maar ook streng en straffend – en over zijn daden als schepper van hemel en aarde. In de Psalmen zijn inhoudelijk de volgende genres te onderscheiden:

Smeekgebed

In een groot deel van de psalmen geeft de dichter uiting aan het besef dat hij afhankelijk is van God: wie is de mens, en wat kan hij zonder de hulp van God? In zijn nood smeekt de mens God om redding, om hem niet te verlaten, om zich te ontfermen over armen, weduwen en wezen en over wie met een oprecht hart God zoeken.

Voorbeelden: Psalm 5, Psalm 70(71) en Psalm 73(74).

Lofzang

De lofzangen vertellen over de glorie van God, over zijn barmhartigheid, over zijn reddende leiding van ons leven en over de schoonheid van zijn schepping. Het is in feite liefdeslyriek, die alleen maar goed begrepen kan worden met volledige inzet van het inlevingsvermogen. Het zijn gebeden die je door een besef van Gods grootheid doen realiseren hoe groot de mens zelf is, namelijk geschapen naar zijn beeld.

Voorbeelden: Psalm 8, Psalm 47(48) en Psalm 138(139).

Klaaglied

De dichter beklagt zich over de gebrokenheid van het leven, over wat hem bedreigt, de rampen die hem treffen, hoe hij door ziekte en schuldgevoelens lijdt. Achter de nood van het klaaglied schuilt altijd een vertrouwelijke omgang met God: Hij kan direct worden aangesproken. In deze context duidt de wanhoop van de klager paradoxaal juist op de hoop die hij blijft houden.

Voorbeelden: Psalm 6, Psalm 68(69) en Psalm 101(102).

Historische psalm

In de historische psalmen staat de herinnering aan Gods omgang met zijn volk centraal: Gods heilsdaden, hoe Hij hen riep, hen verlostte uit Egypte, door de woestijn leidde en hun het beloofde land schonk. Deze psalmen benadrukken Gods eigenschappen als redder en trouwe herder, maar ze gelden ook als vermaning: hoe kunnen jullie de weldaden vergeten die Ik voor jullie heb verricht?

Voorbeelden: Psalm 77(78), Psalm 104(105) en Psalm 105(106).

Profetische psalm

De goddelozen, de redelozen en de onrechtvaardigen worden aangeklaagd. Dit zijn waarschuwingen en vermaningen in de stijl van de profeten.

Voorbeelden: Psalm 52(53), Psalm 80(81) en Psalm 93(94).

Wijsheidspsalmen

In krachtige metaforen worden het wonder van Gods schepping, zijn wet en zijn waarheid geduid. Er wordt benadrukt hoe wijs het is de Heer te vrezen en te beseffen dat zijn getuigenissen betrouwbaar zijn.

Voorbeelden: Psalm 14(15), Psalm 18(19) en Psalm 36(37).

Danklied

Opvallend is dat in de psalmen die wij dankliederen zouden kunnen noemen, God vaak niet expliciet gedankt wordt. Het danklied lijkt sterk op een loflied, maar onderscheidt zich inhoudelijk: het is de impliciete dankbaarheid, voor Gods hulp, redding en zegeningen.

Voorbeelden: Psalm 29(30), Psalm 64(65) en Psalm 65(66).

Pelgrimslied

De pelgrimslieiden zijn psalmen waarin het verlangen naar en de grootheid van de stad van God bezongen worden: Jeruzalem, Sion. Ze hebben ook een profetisch karakter: Sion verwijst naar het einde der tijden, naar de nieuwe hemel en aarde.

Voorbeelden: Psalm 47(48) en Psalmen 119–133(120–134, = kathisma 18; zie *Indeling* hieronder).

Wetspsalm

In deze psalmen worden de zegeningen van de wet bezongen. De wet van de Heer is smetteloos en onpeilbaar diep, de besluiten van de Heer zijn waarachtig en rechtvaardig.

Voorbeelden: Psalm 1, Psalm 18(19) en Psalm 118(119).

Er zijn natuurlijk ook psalmen die zich niet in één genre laten vangen, maar die kenmerken vertonen van verschillende genres, zoals Psalm 9(9-10), die zowel elementen van een loflied heeft als elementen van een smeekgebed en een wijsheidspsalmen.

De grondtekst van deze vertaling

De Psalmen van de Vroege Kerk is een Nederlandse vertaling van de Psalmen op basis van de tekst van de Septuaginta, de meest verspreide Griekse vertaling van het Oude Testament. Deze vertaling is waarschijnlijk tussen de derde en de eerste eeuw voor Christus in Alexandrië gemaakt. Volgens de overlevering waren er 72 geleerden die ieder afzonderlijk werden gevraagd een vertaling te maken, die naderhand precies overeen bleek te komen. Hier komt de gangbare naam vandaan: Septuaginta, Latijn voor 'zeventig': de vertaling van de (tweeën)zeventig (ook wel afgekort met LXX, 'zeventig' in Latijnse cijfers).

Dit was de tekst die de vroege christenen gebruikten en waarvan vertalingen naar het Syrisch, Koptisch, Armeens, Slavisch en andere talen zijn gemaakt. Ook de oudste Latijnse vertaling (de *Vetus Latina*) was grotendeels op de Septuaginta gebaseerd. Citaten van het Oude Testament in het Nieuwe Testament volgen in de meeste gevallen de tekst van de Septuaginta. Door de vondst van de Dode Zee-rollen in de twintigste eeuw werd duidelijk dat veel tekstvarianten van de Septuaginta in de Hebreeuwse traditie aanwezig waren, maar niet in de Masoretische tekst zijn opgenomen. De Masoretische versie van de Hebreeuwse teksttraditie is pas in de middeleeuwen door joodse geleerden vastgesteld. Hierop zijn de meeste Protestantse en Rooms-Katholieke vertalingen gebaseerd.

Voor deze vertaling is de Griekse tekst volgens de uitgave van de *Apostoliki Diakonia* gebruikt.* Deze representeert de zogenoemde 'levende tekst' zoals we deze aantreffen in handschriften; het is ook de tekst die wordt gebruikt in Orthodoxe kerken waar Grieks de liturgische taal is. In het geval van lastige variantlezingen geeft de tekst van een concreet handschrift, het *Theodore Psalter*, over het algemeen de doorslag.** Ook al is voortdurend naar het Hebreeuws gekeken, het uitgangspunt blijft om het Grieks te vertalen, ook als dit leidt tot een minder logische tekst. Dit is nu eenmaal de tekst die in de Vroege Kerk in gebruik was en waarop de kerkvaders hun commentaren baseerden. In een zeer beperkt aantal gevallen is er om de context recht te doen gekozen voor een vermenging van het Grieks en het Hebreeuws.***

Op een aantal punten bestaan er in verschillende tradities, zoals de Koptisch-orthodoxe traditie, tekstvarianten die afwijken van de voor de vertaling gebruikte Griekse grond-

tekst. Wanneer dit een extra vers(deel) betreft dat ook in de Griekse teksttraditie voorkomt, is de toevoeging tussen rechte haken in de tekst opgenomen. Toevoegingen die niet in de Griekse teksttraditie bekend zijn, zijn in een voetnoot opgenomen. De varianten die zijn opgenomen, zijn niet bedoeld als volledig overzicht van bekende varianten, maar zijn beperkt tot toevoegingen die binnen de huidige geloofs-tradities nog altijd in gebruik zijn.

Indeling en liturgisch gebruik

In de joodse en ook in de christelijke tradities worden de psalmen onderverdeeld in vijf boeken: Psalmen 1–40(41); Psalmen 41(42)–71(72); Psalmen 72(73)–88(89); Psalmen 89(90)–105(106); Psalmen 106(107)–150. Elk van deze boeken wordt afgesloten met een doxologie, gevolgd door de woorden: 'Laat het zo zijn. Ja, laat het zo zijn'. Psalm 150 vormt in zijn geheel een doxologie en de afsluiting van zowel het vijfde boek als het hele Psalmenboek. Psalm 151 staat, aldus het opschrift, "buiten de telling van de 150 psalmen" (Ps. 151:1) en behoort dus niet tot één van de vijf boeken.

Later ontstaan er andere indelingen voor liturgisch gebruik. Een belangrijke is die in 20 *kathismata* ('zittingen', enkelvoud *kathisma*), die men vooral in de Oosters-orthodoxe (Byzantijnse) traditie vindt. *Kathismata* worden ingevoegd in de ochtend- en avonddiensten gedurende de week.

* Athene, 1985.

** British Library, Add. MS 19352. Het Theodore Psalter is in het jaar 1066 vervaardigd en is een typisch Byzantijns psalterhandschrift met de 151 psalmen en de Oden. Bijzonder aan dit handschrift zijn de vele illustraties in de marge (kleine iconen van Christus, heiligen en kerkelijke feesten zoals Hemelvaart en Kerst).

*** De aanvullende tekst wordt gecursiveerd. De zeer sporadische toevoegingen om de tekst beter te begrijpen zijn ook gecursiveerd.

Achter in deze uitgave zijn twee bijlagen opgenomen die een beknopte beschrijving geven van het liturgisch gebruik van de Psalmen. De eerste bijlage behandelt het gebruik binnen de Oosters-orthodoxe kerkfamilie, dat zeer homogeen is. Denk hierbij aan onder andere de Griekse, Slavische en Roemeense tradities. De tweede bijlage geeft een indruk van de liturgische toepassing binnen de Oriëntaals-orthodoxe kerkfamilie, die meer varieert. Naast een korte beschrijving van de Syrische, Armeense, Ethiopische en Eritrese tradities gaat deze in meer detail in op het liturgisch gebruik binnen de Koptisch-orthodoxe kerk.

Vertaaltechniek

Vertalen is zowel een creatief als een technisch proces. De belangrijkste vier uitgangspunten voor deze vertaling zijn:

- het taalgebruik wil een brug slaan tussen de oude traditie en de moderne lezer;
- het poëtische karakter van de tekst speelt een belangrijke rol in de vertaling;
- er wordt gebruikgemaakt van recente wetenschappelijke inzichten;
- de vertaling is geschikt voor liturgisch gebruik binnen de Orthodoxe tradities.

De vertaling is verder gebaseerd op de volgende technieken en principes:

Consistentie

We hebben ervoor gekozen om voor een aantal motiefwoorden binnen de Psalmen een costente vertaalwijze te handhaven, zodat het innerlijke verband zichtbaar blijft

en om zo min mogelijk onnodige variatie te introduceren die in de brontekst niet aanwezig is. Omdat de betekenis-mogelijkheden van een woord in de brontekst niet een-op-een overeenkomen met die in het Nederlands, is het af en toe noodzakelijk gebleken omwille van een goede weergave in het Nederlands toch af te wijken van een consistente vertaalkeuze.

Werkwoordstijden

Bij de vertaling van het Hebreeuws naar het Grieks zijn in de Septuaginta de werkwoordstijden zeer mechanisch overgezet. Omdat het Grieks en het Hebreeuws echter nogal verschillende systemen hebben om werkwoordstijden en aspecten aan te geven, levert dit in het Grieks vaak vreemd aandoende werkwoordstijden op. In zulke gevallen hebben we in de vertaling de context de doorslag laten geven. Ook hebben we hierbij naar het Hebreeuws en naar vertalingen vanuit het Hebreeuws gekeken. In veel gevallen is er gekozen voor de tegenwoordige tijd (bijv. Ps. 140(141):1: ‘Heer, ik roep tot U, verhoor mij’, niet: ‘Heer, ik riep tot U, verhoor mij’).

Hoofdlettergebruik

Er is spaarzaam gebruikgemaakt van eerbiedskapitalen. Ze zijn gebruikt voor persoonlijke voornaamwoorden die naar God (de Vader) verwijzen, niet voor bezittelijke of betrekkelijke voornaamwoorden. Aanduidingen voor God worden ook met hoofdletters geschreven: bijv. in Psalm 41(42):3: ‘Mijn ziel dorst naar God, de Sterke, de Levende.’ In Psalm 2, 106(107) en 109(110) hebben we ‘christologische’ eerbiedskapitalen ingezet; zie ‘Jezus Christus in de Psalmen’ eerder in deze inleiding.

Het woord ‘god’ staat met kleine letter als het verwijst naar andere goden, zoals in Psalm 81(82):1: ‘God staat op in de samenkomst van de goden’. Het gebruik van ‘goden’ in vers 6 van deze psalm zien sommige kerkvaders als verwijzing naar de mens, die drager is van het beeld van God (zie Gen. 1:26) en opgeroepen tot ‘vergoddelijking’ (*theosis*). In Psalm 44(45):7 is ‘god’ gebruikt als aanspreektitel van een menselijke koning, terwijl voor de Orthodoxe traditie hier ook de interpretatie van Christus als koning doorklinkt.

Kernwoorden

In deze vertaling worden spaarzaam woorden gebruikt die als archaisch kunnen worden ervaren. Dit zijn kernwoorden uit de christelijke traditie die we hebben gehandhaafd, omdat ze onvervangbare betekenis hebben vanwege hun diepe historische en theologische lading die niet eenvoudig te vertalen is. Voorbeelden hiervan zijn onder andere: zalig, welbehagen, genade, vroom, toorn en barmhartig. Ook hebben we af en toe de uitdrukkingen ‘God der goden’ en ‘Heer der machten’ ingezet, met name omwille van het ritme.

Cultuureigen versus taaleigen

In het Nederlands vreemd aandoende elementen in een vertaling kunnen eigen zijn aan de cultuur waaruit de Septuaginta voortkwam, of eigen zijn aan de taal van de Septuaginta zelf. De cultuureigen elementen zijn zo mogelijk behouden: hieronder vallen bijvoorbeeld het lichaamsbeeld, waarin lichaamsdelen als *pars pro toto* worden gebruikt (‘mijn hart is bereid’, Ps. 56(57):8), of een niet louter lichamelijke functie hebben (‘tot in de nacht hebben mijn nieren mij onderwezen’, Ps. 15(16):7). Ook het symbolisch gebruik van voorwerpen wordt in de vertaling gehandhaafd, zelfs wanneer dit in het Nederlands wat vreemd aandoet.

Een voorbeeld daarvan is het begrip ‘hoorn’ dat niet vertaald is met ‘kracht’, al is dat wel de gebruikelijke interpretatie (bijv. Ps. 91(92):11: ‘mijn hoorn wordt verhoogd als die van een eenhoorn’). Taaleigen elementen zijn niet overgenomen in de vertaling als hier in het Nederlands een natuurlijkere optie voor beschikbaar is. Hieronder vallen bijvoorbeeld de (in het Grieks overgenomen) Semitische constructies die ons vanuit de Statenvertaling bekend aandoen, zoals ‘de stem van mijn smekingen’ (hier: ‘mijn smekende stem’, bijv. in Ps. 27(28):2) of ‘de God van mijn heil’ (hier o.a.: ‘God, mijn redder’, bijv. in Ps. 24(25):5).

Andere vertalingen

Wij hebben verschillende bestaande vertalingen van de psalmen op basis van de Septuaginta geraadpleegd:

- *Psalterion: Psalmen en cantieken*, vert. Adriaan Korporaal, Orthodox Klooster van de Geboorte van de Heilige Johannes de Voorloper, 2e druk, 1970;
- Wagenaar, Christoffor, *De Psalmen*, Uitgaven Abdij Bethlehem, 1988;
- Deseille, Placide, *Les Psaumes: Le psautier des septante*, Monastère de Saint-Antoine-le-Grand, 1979;
- *Septuaginta Deutsch: Das griechische Alte Testament in deutscher Übersetzung*, Deutsche Bibelgesellschaft, 2009;
- *The Psalter*, vert. Lazarus Moore, Diocesan Press Madras, 2e herziene druk, 1971;
- *A New English Translation of the Septuagint (NETS)*, Oxford University Press, 2^e herziene druk, 2009;
- *The Lexham English Septuagint (LES)*, Lexham Press, 2019.

Daarnaast hebben wij dankbaar gebruikgemaakt van Nederlandse vertalingen gebaseerd op de Hebreeuwse tekst voor mooie zinswendingen en woordkeuzes. Met name de

NBV21 (Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap, 2021) hebben we regelmatig als bron gebruikt. De NBG1951 (Nederlands Bijbelgenootschap, 1951), de Herziene Statenvertaling (Stichting HSV, 2010) en de Naardense Bijbel (vertaald door Pieter Oussoren, uitgeverij Skandalon, 2^e herziene editie, 2014) hebben we ook geraadpleegd.

Het vertaalteam

Het initiatief voor deze vertaling is genomen door het St Irenaeus Orthodox Theologisch Instituut, gevestigd aan de Radboud Universiteit te Nijmegen. Met een team van vijf leden hebben we ongeveer vijf jaar gewerkt aan deze vertaling. De leden van het team zijn vader Michael Bakker, vader Joan Lena, zuster Makrina Jilderda, Nes van Hulzen en Menna Rempt. Vanuit de United Bible Societies (UBS) voorzag Lénart de Regt ons van waardevolle adviezen; het computerprogramma Paratext van de UBS was een cruciaal instrument. Het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap (NBG) is met ons een vruchtbare samenwerking aangegaan die hopelijk ook in toekomstige projecten zal voortduren.

Psalmen

kathisma 1
eerste stasis

EERSTE BOEK

1
1

- Zalig de mens die niet meegaat met de raad van
goddelozen,
die niet staat op de weg van zondaars,
noch gaat zitten op de zetel van verdorven mensen
² maar zich verheugt in de wet van de Heer,
en zich dag en nacht in zijn wet verdiept.
- ³ Hij zal zijn als een boom, geplant aan de oever van
stromend water,
die op zijn tijd vrucht draagt en zijn blad niet verliest;
alles wat hij doet, komt tot bloei.
- ⁴ Zo niet de goddelozen, zo niet zij;
zij zijn als kaf dat de wind wegblaast van het oppervlak
van de aarde.
- ⁵ Daarom houden goddelozen geen stand waar recht heerst,
noch zondaars in de raad van de rechtvaardigen.
- ⁶ Want de Heer kent de weg van de rechtvaardigen,
maar de weg van de goddelozen vergaat.

- 2** Waarom razen de natiën
en hebben de volken hun zinnen op zinloze zaken gezet?
- 2** ² De koningen van de aarde zijn opgestaan,
de vorsten hebben zich verzameld
tegen de Heer en tegen zijn gezalfde: *diapsalma*
- ³ ‘Laten we hun boeien verbreken,
hun juk van ons afwerpen.’
- ⁴ Hij die in de hemelen woont, zal hen uitlachen,
de Heer zal de spot met hen drijven.
- ⁵ Hij zal dan in zijn toorn tot hen spreken,
hun toornig schrik aanjagen.
- ⁶ Ik ben het die door Hem tot koning is aangesteld
op Sion, zijn heilige berg.
- ⁷ Ik maakte de verordening van de Heer bekend.
De Heer sprak tot Mij: ‘Jij bent mijn Zoon,
vandaag heb Ik Je verwekt.
- ⁸ Vraag het Mij,
en Ik zal Je de natiën van de aarde tot erfenis geven,
de uiteinden van de wereld tot jouw bezit.
- ⁹ Jij zult hen met een ijzeren staf weiden,
hen als een aardewerken pot in stukken slaan.’
- ¹⁰ En daarom, koningen: kom tot bezinning.
Al wie rechtspreekt op aarde: laat je onderwijzen.
- ¹¹ Dien de Heer met ontzag,
verheug je bevend over Hem.
- ¹² Pak zijn onderricht met beide handen aan,
zodat de Heer niet toornig wordt
wanneer je afwijkt van het rechte pad af.
Je vergaat als zijn toorn plotseling opvlamt.
Zalig allen die op Hem vertrouwen.

- 3** *Een psalm van David, toen hij wegluchtte voor Absalom,
zijn zoon.*
- 3** ² Heer, hoe talrijk zijn mijn belagers geworden;
velen komen in opstand tegen mij.
- ³ Velen zeggen over mijn ziel:
‘Er is geen redding voor hem bij zijn God.’ *diapsalma*
- ⁴ Maar U, Heer, bent mijn beschermer en mijn eer,
U bent het die mijn hoofd verheft.
- ⁵ Met mijn stem riep ik tot de Heer
en Hij verhoorde mij vanaf zijn heilige berg. *diapsalma*
- ⁶ Ik legde mij neer, viel in slaap,
en ik ontwaakte, want de Heer zal me bijstaan.
- ⁷ Ik zal niet bang zijn voor de tienduizenden
die mij rondom belagen.
- ⁸ Sta op, Heer,
red me, mijn God,
want U hebt iedereen verslagen die mij zonder reden
bestreed;
de tanden van de zondaars hebt U gebroken.
- ⁹ De redding komt van de Heer
en uw zegen rust op uw volk.

tweede stasis

- 4** *Naar het einde toe. Uit de gezangen, een psalm van David.*
- 4** ² Toen ik tot U riep, mijn rechtvaardige God, luisterde
U naar mij.
In de verdrukking hebt U ruimte voor mij gemaakt.
Heb medelijden met mij en verhoor mijn gebed.

- 3 Ach kinderen van mensen, hoe lang blijft jullie hart traag?
Waarom heb je lief wat leeg is
en zoek je wat leugens zijn? *diapsalma*
- 4 Maar weet dat de Heer wonderbaarlijke dingen gedaan heeft voor zijn toegewijde.
De Heer zal mij horen wanneer ik tot Hem roep.
- 5 Als je boos bent, zondig dan niet.
Wat je zegt in je hart, overweeg dat met berouw op je bed. *diapsalma*
- 6 Breng een passend offer
en vertrouw op de Heer.
- 7 Velen zeggen: ‘Wie zal ons het goede tonen?’
Het licht van uw aangezicht, Heer, is in ons openbaar geworden.
- 8 U schenkt meer vreugde aan mijn hart
dan zij verkrijgen uit de oogst van tarwe, wijn en olie.
- 9 In vrede zal ik gaan liggen en in slaap vallen
want U alleen, Heer,
hebt mij laten wonen in hoop.

5 *Naar het einde toe. Voor de erfgenaam, een psalm van David.*

- 2 Luister naar mijn woorden, Heer,
hoor mijn geroep.
- 3 Sla acht op mijn smekende stem,
mijn koning en mijn God,
want tot U, Heer, bid ik.

- 4 's Ochtends luistert U naar mijn stem,
in de morgen verschijn ik voor U en U ziet mij.
- 5 Want U bent geen God die behagen schept in ongerechtigheid,
de kwaadaardige verblijft niet bij U.
- 6 De wetsovertreders houden geen stand voor uw aangezicht,
U haat allen die zich inlaten met onrecht.
- 7 U zult alle leugenaars te gronde richten;
bloeddorstigen en bedriegers verafschuwt de Heer.
- 8 Maar ik zal door uw overvloedige barmhartigheid uw huis binnengaan,
met ontzag voor U zal ik knielen voor uw heilige tempel.
- 9 Heer, leid mij in uw rechtvaardigheid,
wegens mijn vijanden;
effen mijn weg voor uw aangezicht.
- 10 Er is geen waarheid te vinden in hun mond,
hun hart is leeg,
hun keel is als een geopend graf,
met hun tong hebben zij bedrog gepleegd.
- 11 Oordeel hen, God,
laat hun plannen mislukken,
verdrijf hen om hun talrijke wandaden,
want zij hebben U verbitterd, Heer.
- 12 Maar laat iedereen die op U vertrouwt zich verheugen,
voor altijd zullen ze juichen en U zult in hun midden wonen.
Iedereen die uw naam liefheeft, zal vol vreugde zijn door U.

- ¹³ Want U zult de rechtvaardige zegenen, Heer:
U beschut ons met een schild van welbehagen.

6 *Naar het einde toe. Uit de liederen voor de achtste, een psalm van David.*

- ² Heer, bestraf mij niet in uw toorn,
wijs me niet terecht in uw woede.
- ³ Ontferm u over mij, Heer, want ik ben zwak,
genees me, Heer, want geschokt zijn mijn botten.
- ⁴ Ook mijn ziel is diep geschokt
maar U, Heer, hoe lang nog?
- ⁵ Keer terug, Heer, bevrijd mijn ziel,
red me omwille van uw barmhartigheid.
- ⁶ Want in de dood is er niemand die zich U herinnert;
wie zal U belijden in het dodenrijk?
- ⁷ Moe ben ik geworden door mijn verzuchtingen;
iedere nacht doorweek ik wenend mijn bed,
doordrenk ik mijn rustplaats met tranen.
- ⁸ Toorn heeft mijn oog vertroebeld,
door al mijn vijanden ben ik uitgeput geraakt.
- ⁹ Ga weg van mij, al jullie die onrecht doen,
want de Heer heeft geluisterd naar mijn huilende stem.
- ¹⁰ De Heer heeft gehoor gegeven aan mijn verzoek,
de Heer heeft mijn gebed verhoord.
- ¹¹ Vervul al mijn vijanden met schaamte en ontzetting,
laat hen afdruipe en spoedig diep beschaamd staan.

derde stasis

7

Een psalm van David, die hij voor de Heer gezongen heeft door de woorden van Kus, de zoon van de Jeminiet.

- ² Heer, mijn God, op U heb ik mijn hoop gevestigd,
red mij van al mijn vervolgers en bevrijd me,
- ³ opdat ze niet als een leeuw mijn ziel verscheuren
zonder dat iemand mij verlost of redt.
- ⁴ Heer, mijn God, als ik dit gedaan heb,
als er onrecht kleeft aan mijn handen,
- ⁵ als ik goed met kwaad vergeld,
laat mij dan maar weerloos door mijn vijanden vergaan,
- ⁶ laat dan mijn vijand mijn ziel vervolgen en in bezit nemen,
ja, laat hem mijn leven op de grond vertrappen
en mijn eer in het stof gooien. *diapsalma*
- ⁷ Sta op, Heer, in uw toorn,
richt u op aan de uiteinden van de aarde over mijn
vijanden,
verhef u, Heer, mijn God, volgens het besluit dat U
bekendgemaakt hebt.
- ⁸ De verzamelde volken zullen U omringen,
uit de hoogte keert U hiervoor terug.
- ⁹ De Heer zal rechtspreken over de volken.
- Oordeel mij naar mijn rechtvaardigheid,
en naar de onschuld die in mij is.
- ¹⁰ Laat het kwaad van de zondaars een einde krijgen,
leid de rechtvaardige,
o God, U die het hart doorgrondt en de nieren proeft.

- 11 Gerechtigheid is mijn hulp, die van God komt,
die de oprechten van hart redt.
- 12 God is een rechtvaardige rechter, sterk en geduldig,
die zich niet iedere dag laat gelden.
- 13 Wanneer je niet tot inkeer komt, laat Hij zijn zwaard
flikkeren;
Hij heeft zijn boog gespannen, gereed voor gebruik,
- 14 en daarop heeft Hij gelegd het instrument van de dood:
zijn pijlen die Hij heeft klaargemaakt voor hen die
in razernij zijn ontbrand.
- 15 Kijk hoe de zondaar weeën kreeg van ongerechtigheid,
hoe hij zwanger werd van moeilijkheden en wette-
loosheid baarde.
- 16 Hij heeft een kuil gegraven en hem uitgediept
en hij zal vallen in het gat dat hij zelf gemaakt heeft.
- 17 Zijn moeite zal terugkeren op zijn eigen hoofd,
ja, op zijn eigen schedel zal zijn ongerechtigheid
neerdalen.
- 18 Ik zal de Heer mijn dankbaarheid schenken voor zijn
rechtvaardigheid,
ik zal zingen voor de naam van de Heer, de Allerhoogste.

8

Naar het einde toe. Over de wijnpersen. Een psalm van David.

- 2 Heer, onze Heer,
hoe wonderbaarlijk is uw naam op heel de aarde,
want uw pracht stijgt boven de hemelen uit.

- 3 Uit de mond van kinderen en zuigelingen hebt U lof-
prijzing voortgebracht
om uw vijanden te beschamen,
om uw tegenstanders en wraakzuchtigen te vernietigen.
- 4 Als ik de hemelen aanschouw, het werk van uw vingers,
de maan en de sterren, die U hun plaats gewezen hebt,
- 5 wat is dan de mens, dat U naar hem omkijkt,
of een mensenkind, dat U zich om hem bekommert?
- 6 U hebt hem niet veel minder dan engelen gemaakt,
met glorie en eer hebt U hem gekroond.
- 7 U hebt hem gesteld over het werk van uw handen,
alles hebt U geplaatst onder zijn voeten:
- 8 schapen en alle runderen,
en ook de dieren van het veld,
- 9 de vogels in de lucht en de vissen in de zee,
en al wat zich door de zee een weg baant.
- 10 Heer, onze Heer,
hoe wonderbaarlijk is uw naam op heel de aarde.

kathisma 2 eerste stasis

9

*Naar het einde toe. Over de verborgen dingen van de zoon.
Een psalm van David.*

- 2 U wil ik loven, Heer, met heel mijn hart,
over al uw wonderbaarlijke daden wil ik vertellen.
- 3 Ik wil vrolijk zijn en zingen over U,
met muziek uw naam vereren, Allerhoogste.

- 4 Wanneer mijn vijand terugdeinst,
zal hij zwak worden en voor uw aangezicht ten
onder gaan.
- 5 Want U hebt mij geoordeeld en mij recht verschaft,
U hebt plaatsgenomen op uw troon, U die rechtvaardig
oordeelt.
- 6 U wees de natiën terecht en de goddeloze verging.
U wiste voor eeuwig zijn naam uit, van eeuwigheid
tot eeuwigheid.
- 7 De zwaarden van de vijand verdwenen voorgoed,
hun steden hebt U met de grond gelijkgemaakt.
De herinnering aan hen verging met geraas.
- 8 De Heer blijft tot in eeuwigheid,
Hij heeft zijn troon voorbereid als rechterstoel.
- 9 Hij is het die de wereld zal oordelen met rechtvaardigheid;
Hij zal rechtspreken over de volken in gerechtigheid.
- 10 De Heer is een schuilplaats geworden voor de behoeftige,
een tijdige helper in verdrukking.
- 11 Laat hen die uw naam kennen hun hoop vestigen op U,
want wie U zochten, hebt U, Heer, nooit in de steek
gelaten.
- 12 Zing voor de Heer die in Sion woont,
verkondig onder de natiën zijn daden.
- 13 Want Hij die de bloeddorstigen ter verantwoording roept,
is de noodkreet van de behoeftigen niet vergeten.
- 14 Ontferm u over mij, Heer, zie hoe mijn vijanden mij
vernederd hebben,

- U bent het die mij optilt, weg uit de poorten van
de dood,
- 15 opdat ik heel uw lof kan verkondigen
in de poorten van de dochter Sion.
Juichend verheug ik me over uw redding.
- 16 De natiën zijn vastgelopen in het verderf dat ze zelf
veroorzaakten.
Juist in de val die zij verborgen hadden, is hun voet
gevangen.
- 17 De Heer wordt gekend door de besluiten die Hij neemt,
de zondaar raakt verstrikt door het werk van zijn eigen
hand. *lied van het diapsalma*
- 18 Laat de zondaars naar het dodenrijk verdreven worden,
al de natiën die God vergeten.
- 19 Want de arme zal niet voorgoed vergeten worden,
de beproeving van de behoeftigen zal niet voor eeuwig
duren.
- 20 Sta op, Heer, laat de mens niet zegevieren,
laat de natiën voor U terechtstaan.
- 21 Stel een wetgever over hen aan, Heer,
laat de natiën erkennen dat ze mensen zijn. *diapsalma*
- 10** 22 Waarom, Heer, hebt U zo'n afstand van ons genomen
en ziet U ons niet tijdig staan in verdrukking?
- 23 Terwijl de goddeloze hoogmoedig handelt, wordt de
arme verzengd;
zij raken verstrikt in de plannen die ze zelf bedacht
hebben.